

ELS «CURSIS» I EL BON GUST. UNA RELECTURA DEL TERME VUITCENTISTA PER A UNA ANÀLISI POLÍTICA SOBRE L'ARTICULACIÓ DE LES CRÍTQUES ESTÈTIQUES

Cristina MARTÍNEZ SALLARÉS

Universitat de Barcelona

La proposta amb què convido a reflexionar sobre la pobresa neix a partir de tota una sèrie de preguntes relacionades amb problemàtiques estètiques. Preguntes del tipus: hi ha una normativitat material que dictamina si una expressió estètica és correcta o incorrecta? És necessària una mínima qualitat econòmica a l'hora d'expressar la bellesa? Hi ha cap facultat humana determinada per la nostra classe social o econòmica? Tenen les classes inferiors tendències estètiques diferents de les classes més poderoses?

Doncs bé, per als intel·lectuals espanyols del xviii la resposta a totes aquestes preguntes era un rotund sí pel fet que, per ells, la facultat afectada per la classe social era la del gust. Tal era la seva convicció que en els discursos i crítiques estètiques d'aquest període històric acaba sorgint un terme lingüístic unívoc: *cursi*.

Però quines conseqüències té afirmar aquesta determinació d'una facultat de la ment? Ja no només per a l'estètica com a discurs filosòfic, sinó, a més, per a la nostra pròpia condició de possibilitat de crear i expressar-nos? Són algu-

nes de les qüestions que durant les següents pàgines miraré de desenvolupar.

Revisar l'origen del terme *cursi* així com a què feia referència permetrà mostrar la importància d'atendre a com fonamentem les nostres crítiques estètiques i, sobretot, insistir en el fet que l'estètica no és pas una doctrina ahistòrica. Aquesta anàlisi ens permetrà també revisar com entenem l'educació estètica i com la nostra definició i comprensió en pot coartar en gran manera les nostres expressions estètiques.

Breu contextualització històrica

És rellevant que abans de mostrar com es configura el discurs en contra dels cursis entenguem el tumultuós context historicosocial en el qual neix, ja que el segle XIX a Espanya va estar marcat per tota una sèrie de canvis i transformacions per a la societat d'aquest moment. El 1808 va tenir lloc la invasió napoleònica; el 1812, el desmantellament de l'Antic Règim amb la constitució de Cadis; el 1814 Ferran VII torna a regnar i després de la seva mort el 1833 s'inicia el regnat d'Isabel II, que durarà fins al 1868. El 1875, el seu fill Alfons XII va ocupar el tron, moment en què comença una etapa de creixement tant comercial com industrial que es veurà interrompuda el 1898 per la guerra de Cuba.

La inestabilitat politicoeconòmica d'aquest període, així com la sensació de declivi nacional, emmarquen el context en què es teixeix i origina el terme *cursi*. És essencial atendre els fets històrics rellevants d'aquesta època, com també les pors i inquietuds dels ciutadans, per poder entendre com aquest terme acaba arrossegant tota una sèrie de crítiques i connotacions concretes. Noël Valis ho explica d'una manera molt esclaridora quan enuncia «¿Qué lenguaje encontraba la gente para representar el cambio y la diferencia, para expresar sus ansiedades, deseos y miedos respecto a estos

cambios?».¹ Precisament, aquest nou terme serà clau per a un grup social concret: els intel·lectuals i l'alta aristocràcia espanyola.

Abandonar l'Antic Règim va significar una reconfiguració de l'ordre de les classes socials, les quals ara es basarien no en títols i honors, sinó en capacitats econòmiques. Aquest fet va tenir una repercussió directa per a l'aristocràcia, ja que allò que fins ara els havia permès diferenciar-se de les masses (la seva capacitat material econòmica) ja no era suficient per perpetuar aquesta distinció. És aquí on alguns intel·lectuals apel·laran a la facultat del gust en un intent per mantenir aquestes distàncies entre classes. El terme *cursi* sorgeix precisament d'aquest interès, perquè per l'aristocràcia els cursis suposen la pèrdua del marcatge estètic que els permetia distanciar-se i diferenciar-se d'altres classes.

Què és un cursi? Origen i motivació darrere el discurs en contra dels cursis

Tot i que *cursi* continua formant part del nostre vocabulari, el seu significat és molt més extens i concret en el context vuitcentista. *Cursi* neix sent un terme pejoratiu que referencia un grup social concret i acompanyat d'un marcatge estètic concret. Aquest marcatge implicarà tot un sistema d'identificació estètic, social i econòmic amb què els intel·lectuals articularan tot un entramat d'arguments que tenen com a objectiu distanciar-se d'aquesta nova classe social. Com veurem, el punt clau de tota crítica cap als cursis s'articula sobre una mateixa idea: la defensa del bon gust.

1. Noël VALIS, *La cultura de la cursilería: mal gusto, clase y kitsch en la España moderna*. Madrid: Antonio Machado Libros, 2010, p. 53.

Arguments en contra dels cursis. La importància d'atendre com fonamentem les crítiques estètiques

Un dels majors representants del discurs en contra de la *curtileria* va ser Francisco Silvela. A la seva obra *La filocalia o arte de distinguir a los cursis de quienes no lo son* (1868), Silvela articula de forma satírica el que serà l'exemple per excel·lència de la crítica en contra dels cursis. En aquest breu llibret, Silvela presenta tota una sèrie d'arguments sobre per què els cursis representen un atemptat en contra del bon gust. D'entre totes les crítiques, hi ha dos arguments clau.

El primer és una clara crítica misògina a qualsevol element estètic categoritzat com a cursi. Aquesta connotació és la que encara avui fem servir. El vano, els brodat, el llenguatge de les flors és categoritzat de cursi en tant que es consideren elements o bé femenins per se o, d'altra banda, associats a un tipus de sensibilitat que va directament relacionada amb la feminitat. Per tant, el terme *cursi* té una clara càrrega misògina.

En segon lloc, les exigències per no ser acusat de curtileria acabaven derivant a una apel·lació a una «aparent» normativitat estètica que, en el fons, es fonamenta en criteris materials o econòmics: «El que compra por tres duros una Hebe de escayola o un San Juan de marmolillo se tiene por inteligente en escultura»², «Es una aspiración no satisfecha; una desproporción evidente entre la belleza que se requiere producir y los medios materiales que se tienen por lograrla».³

Malgrat que els fragments anteriors es refereixen a dos problemes diferents, tots dos apunten a un mateix tipus de crítica cap al cursi. En aquesta ocasió, el cursi es presenta

2. FRANCISCO SILVELA, *La filocalia o arte de distinguir a los cursis*. Madrid: Trama Editorial, 2016, p. 23.

3. *Ibidem*.

com una pretensió o desig que «no arriba a ser». Aquest «no arribar a ser» s'entén com una inadequació essencialment material pel fet que no es disposa dels recursos materials o econòmics necessaris per poder seguir una (aparent) normativitat estètica, a què constantment s'apel·la en les crítiques en referència al gust dels cursis. En aquesta mena d'argumentacions, ser un cursi seria una etiqueta que assenyalava el nivell adquisitiu d'un individu.

Los organillos han popularizado la música. Las ediciones a dos cuartos han vulgarizado la literatura y las ciencias. En una palabra, la facilidad de los medios de buscar o producir belleza ha hecho creer a todo el mundo que no había, sino que echar mano de cualquiera para lograrlo, y de aquí lo cursi.⁴

La cursileria és fruit de la «vulgarització» de la bellesa, així com dels elements que abans gaudien d'una certa distinció. La pregunta o preocupació per la pèrdua de la singularització o univocitat és totalment rellevant i pròpia de crítiques en la filosofia estètica com, per exemple, en el cas de Walter Benjamin, sobre què ocorre amb l'obra d'art quan es reproduceix i repeteix una vegada i una altra. Per Silvela, aquesta «vulgarització» no suposa més que el desencantament que permet una major accessibilitat a elements als quals abans només podien accedir uns pocs i que ara, com que són accessibles per a nous grups socials, s'elimina qualsevol oportunitat de ser emprats com a elements distintius: «La razón es sencilla: la instrucción ha cundido, la civilización ha puesto los goces a la altura de todo el mundo».⁵ Per tant, aquesta vulgarització es refereix no tant a una pèrdua de la qualitat de la bellesa, sinó precisament al sentit més literal de vulgar: les masses.

4. *Ibidem*, p. 18.

5. *Ibidem*, p. 33.

No hi ha una preocupació estètica genuïna, només una pretensió al fet que es continuï mantenint aquesta exclusivitat a través de la defensa que es compleixin una sèrie de condicions materials a l'hora de reproduir elements estètics. Aquesta exigència material suposa un problema en la mesura que no fa més que determinar qui mereix i qui no mereix posseir alguna cosa.

Vistes les càrregues en els arguments en contra la cursileria, encara hi ha dubtes que sorgeixen gràcies a aquest tipus d'arguments com, per exemple, què implica aquesta concepció del gust.

Implicacions darrere la idea del *bon gust* en l'educació i expressió estètica

Quan Francisco Silvela expressa que «todo el mundo puede ser cursi»⁶ no ho fa perquè realment cregui que «cursi» sigui una categoria que es pot aplicar independent de les capacitats econòmiques de cada individu. En realitat, aquesta afirmació neix d'una concepció il·lustrada de l'educació que considera l'educació estètica com a part necessària del procés d'alliberament, emancipació o sortida de la minoria d'edat dels individus. L'objectiu o coneixement que una persona adquiriria després d'una educació estètica correcta seria l'anomenat *bon gust*.

Així doncs, podria semblar que Silvela estaria defensant que l'acusació de cursileria es deu a la falta d'una educació estètica correcta i que, conseqüentment, després d'adquirir aquesta educació, qualsevol persona podria no ser un cursi. El bon gust es presenta així com la fi o objectiu de l'educació estètica que permetria a l'individu un coneixement de com s'ha d'expressar la bellesa. Però tal com hem anat revelant

6. *Ibidem*, p. 24.

amb les argumentacions en contra del cursi, aquest ideal no és pas tan fàcil d'adquirir o complir com es planteja.

El primer problema amb què ens topem és el fet que l'accés a tals estudis només se'ls podrien permetre uns pocs; però, fins i tot després d'adquirir aquesta educació, aquells que malgrat els seus pocs recursos econòmics volguessin mostrar el seu bon gust tornarien a ser acusats de cursis, ja que la seva capacitat econòmica continuaria sent insuficient per poder mostrar la bellesa a què s'aspira. De manera implícita, aquesta posició defensa que les expressions estètiques dels individus, així com les seves aparences, han de reflectir la seva capacitat econòmica i, consegüentment, la seva classe social, tot articulant un marcatge d'elements estètics propi de cada classe social.

Malgrat que la categoria de *bon gust* es presentava com un terme descriptiu —el contingut del qual englobaria el coneixement de com s'ha de procedir a l'hora d'expressar la bellesa—, a la pràctica funciona més aviat com un terme que es limita a excloure i limitar l'accés a si mateix. Aquesta exclusió es dona de dues maneres. La primera consisteix en el fet que quan s'exigeix una normativitat material, es redueixen les condicions de possibilitat de creació i expressió artística o estètica d'una gran majoria de la societat. En segon lloc, a escala intel·lectual o discursiva, la manera com s'articula la mateixa categoria de «bon gust» permet als intel·lectuals tenir un control continu de quins són els paràmetres de distinció entre el que demostra tenir bon gust o no, exclouent, de nou, una gran majoria de la població. Per tant, se segueix que el bon gust com a categoria estètica no suposa un ideal regulador de la facultat del gust, sinó més aviat un mecanisme de control en l'àmbit estètic que reforça les distincions entre classes.

Cloenda i recapitulació

Són moltes les problemàtiques que el terme *cursi* desvetlla. Iniciàvem aquest assaig presentant una problemàtica en l'àmbit estètic amb relació a la qualitat material de les expressions estètiques, i acabem donant compte i insistint en la importància de recordar que no hi ha cap discurs estètic que sorgeixi *ex nihilo*. D'igual manera, no podem entendre les categories estètiques com una obvietat, com una cosa que es dona per descomptat, ja que darrere d'aquest «donar per obvi» s'hi amaga en realitat una articulació de discursos estètics que pretén mostrar-se com a transcendental i neutre, però que tenen un origen històric així com uns interessos concrets.

L'entramat d'arguments que fonamenten el terme *cursi* permet també atendre a la importància en l'ús de categories necessàries de revisar com és el bon gust. Entès des del marc intel·lectual vuitcentista, es pretenia no sols com a indicatiu d'una correcta educació estètica, sinó que a més discrimina entre la conducta correcta i incorrecta de la facultat del gust. Es tracta, per tant, d'un discurs amb interessos autoritaris que delimiten què és el correcte i què és l'incorrecte referit a la facultat del gust.

Atendre a com s'estructuren i fonamenten totes aquestes qüestions és essencial no només per assenyalar quins termes fem servir, sinó també per donar compte de les condicions de possibilitat que els discursos i termes que nosaltres mateixos originem ens delimiten les capacitats i imaginaris. Es tracta, per tant, d'una crida per a un replantejament intel·lectual que vincula, d'una banda, l'estètica, respecte a com s'articulen els discursos, i d'altra banda, pel fet que aquests discursos originen termes que reflecteixen el marc teòric, polític i estètic, afegiríem a aquest plantejament una qüestió lingüística. D'aquesta manera, s'inicia un projecte que mira d'indagar totes aquelles categories, discursos i marcs

teòrics de l'estètica que es pretenien com a ahistòrics i que en realitat ens permeten revelar tota una sèrie de dilemes d'aspecte social i polític.

Bibliografia

SILVELA, Francisco (2016) *Arte de distinguir a los cursis*. Madrid: Trama Editorial.

VALIS, Noël (2010) *La cultura de la cursilería: mal gusto, clase y kitsch en la España moderna*. Madrid: Antonio Machado Libros.